

Een Filosofie van Traagheid

EEN FILOSOFIE VAN TRAAGHEID

Filosofische werken

Leni Tas

Een Filosofie van Traagheid

© 2025 Leni Tas

Auteur: Leni Tas

Druk en bindwerk: Brave New Books, Rotterdam

Coverontwerp: Leni Tas

Vormgeving binnenwerk: Brave New Books, Rotterdam

Filosofie algemeen/Psychologie algemeen/Poëzie

ISBN: 9789464923711

NUR: 730/770/306

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor allen, die vertraging in hun leven nodig hebben

“Dees langsaemheit past groote zaecken”

Joost van den Vondel

*“Het licht van de langzaamheid blijft lang aan de hemel gloeien als
het vuur van de snelheid allang is gedoofd”*

Leo Herberghs

*“Waarom zouden wij
u en ik
niet gerechtigd zijn
tot traag / leven.
Tot zeer / traag / leven.”*

Alexis de Roode

*“Wat duurzaam is en onveranderlijk groeien blijft, blijft groeien dank
zij de langzaamheid”*

Leo Herberghs

*“Ons tijdperk wordt geobsedeerd door het verlangen naar
vergetelheid en om dit verlangen te bevredigen, geeft het zich geheel
over aan de demon van de snelheid; het versnelt de pas omdat het ons
te kennen wil geven dat het niet meer wil dat wij het ons herinneren;
dat het zichzelf beu is; dat het van zichzelf walgt; dat het het
flakkerende vlammetje van de herinnering wil uitblazen.”*

Milan Kundera

INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD	xi
DEEL I	17
ALS DE GANG VAN DE SLAK	
Inleiding	19
Gedichten over het trage denken	23
DEEL II	79
ZOALS DE SLAK IN HAAR SCHULP KRIIPT	
Inleiding	81
Gedichten over het trage handelen	83
DEEL III	169
TRAAGHEID IN DE FILOSOFISCHE PRAKTIJKVOERING	
Inleiding	171
Een essay over het trage denken en handelen	173

VOORWOORD

‘Traagheid’ is een voor velen belangrijk en interessant begrip. Voor mijzelf bijvoorbeeld, maar ook voor Nederlands filosoof Harry Kuneman, wiens gedachtegoed een belangrijke inspiratiebron vormt voor mijn werk. Graag haal ik in dit voorwoord nog eens de belangrijkste aspecten aan, die hij waardeert in mijn werk, en geef ik er extra toelichting bij. Zo geeft hij in een eerder geschreven voorwoord aan, dat hij voor mijn hier gepresenteerde filosofische gedichten van *Als de Gang van de Slak* en *Zoals de Slak in haar Schulp kruipt* (verzameld in *De Canon van Traagheid*) geschreven heeft en dat mijns inziens ook voor een belangrijk deel gelden kan voor het hier gepresenteerde essay *Traagheid in de Filosofische Praktijkvoering*:

Het centrale thema dat omcirkeld wordt [...] – het trage denken – ligt mij na aan het hart.

In *Een Filosofie van Traagheid*, die voor het eerst en zonder voorwoord verscheen in 2018, wordt zo het filosofisch fenomeen traagheid verder uitgewerkt aan de hand van onder meer begrippen en verbanden van deze prominente filosoof en in relatie gebracht met het menselijk denken en handelen. Om traag te kunnen handelen moet men eerst traag kunnen denken. Op dit thema ligt in dit werk om deze reden de nadruk.

De begrippen ‘traagheid’ en ‘vertraging’ kunnen zich inmiddels in een grote populariteit verheugen. Van ‘slow food’ en ‘slow cooking’ tot ‘slow living’ en ‘slow seks’ worden verschillende vormen van vertraging inmiddels van veel kanten aangeprezen – bij voorkeur met een Engels begrip. Deze vormen van

traagheid zijn echter in veel gevallen bedoeld om mensen te helpen het beter *uit te houden* in de versnelling van het dagelijks leven en werken. De versnelling zelf, als dominante maatschappelijke ontwikkelingsvorm, blijft daarmee buiten schot.

Zoals hij schrijft, is het verschijnsel van de maatschappelijke versnelling belangrijk om te duiden en te doordenken.

De waarde [...] is voor mij dat Leni Tas [...] nadenkt over die gevolgen en de consequenties daarvan voor zijn eigen leven en dat van anderen. Het gaat daarbij niet alleen om het verhelderen van de waarde van datgene wat in de versnelling naar de achtergrond wordt gedrongen of zelfs wordt vervormd. Maar ook over mogelijkheden om daarvoor ruimte te maken in ons leven en werken via traag denken en traag dichten.

Wat ik heb willen doen met de hier verzamelde filosofische gedichten en het bijgevoegd essay is om een wijs tegengeluid te vormen en te laten horen ten opzichte van de mainstream 'normaliteit' en de zich almaar versnellende 'snelheid' van de maatschappij, waarbij het stelselmatig stellen van starre eisen en het doorgaans rotsvast overtuigd zijn van absolute zekerheden innerlijke uitwassen zijn van deze techno-maatschappij, waarin we leven. Deze strekt zich uit over de gehele wereld en iedereen op aarde heeft er dan ook mee van doen.

Het individualistisch en calculerend egoïsme viert hoogtij, bewust of onbewust, en vormt dan ook wat Harry Kunneman het 'dikke-ik' noemt in onze huidige tijd. Iedereen heeft er één en wil zich doen laten gelden in diens concurrentie-, competitie- en prestatiedrang. Dit gaat echter zonder dat wij het beseffen ten koste van de wereld en anderen, die wij dan niet kunnen zien, en bovenal onszelf. Het al vertragend en meditatief stellen van vragen aan onszelf om ons eigen gedrag te betwijfelen begint daarom met denken, met trage vragen, maar eindigt in gedrag. Omdat het dikke-ik ons lichamelijk aangaat in ons denken, voelen en doen is deze trage vorm van denken dan ook een lijfelijk denken. Wij kunnen pas waarlijk

onzelf zijn als wij beseffen dat we te midden van onze weefsels van relaties naar binnen dienen te keren om onszelf moreel onder ogen te komen en te laten begrenzen door en tegelijkertijd al begrenzend betrokken te zijn op anderen, de wereld en onszelf. Wij zijn van nature ten diepste verwickeld in dit uiteindelijk drievoudig weefsel. Van belang is dan ook om niet uit hoofde van sterke, maar feitelijk ongegronde eisen en absolute zekerheden uit dit drievoudig weefsel te willen wikkelen en dit daarmee verder te vernietigen, maar

...om zelf langer en dieper na te denken over versnelling en vertraging [...] - en daar ook praktische consequenties aan te verbinden.

Aldus Harry Kunneman. Mogen mijn teksten u daartoe uitnodigen en u inspireren tot het aannemen van een vriendelijk en gezond 'vragend, open bewustzijn' in uw eigen verdragingsproces. De boodschap van traagheid is nu immers actueler en relevanter dan ooit, gezien de zich versneld destabiliserende en verhardende wereldorde in de internationale politiek.

Leni Tas

EEN FILOSOFIE
VAN TRAAGHEID

DEEL I

ALS DE GANG
VAN DE SLAK

INLEIDING

Dit boekje als gedichtenbundel wil de filosofisch geïnteresseerde en (te) snelle denker aanzetten tot het zogenaamde ‘trage denken’ en vormt het eerste deel van het ‘trage leven’ op zich. Hiervan zal het tweede deel met de thematiek van het ‘trage handelen’ nog in een aparte bundel met gedichten verschijnen. Dit zojuist vermelde ‘trage denken’ is een theoretisch fenomeen, dat maatschappelijk steeds meer relevant wordt, gegeven de steeds meer in ontwikkeling versnellende digitalisering, informatisering en verdere technologisering van de structuur van onze laatmoderne samenleving.

Risico's nemen daarnaast enorm snel toe in aantal. Men beleeft in steeds grotere mate ‘beslissende momenten’ met de ervaring hierin belangrijke levenskeuzes te moeten maken. Geen wonder dat er grote groepen mensen zijn, die de ontwikkelingen niet kunnen bijbenen en ten gevolge hiervan enorme stress ervaren, zoals het hedendaagse fenomeen keuzestress doet vermoeden, alsook het verschijnsel maatschappelijke uitsluiting. Kan men niet meer participeren? Dan mag men niet meer participeren.

Het maatschappelijk gestructureerde informatiesysteem is evenveel ontmenselijkt als dat het gedigitaliseerd is, en daarmee is het vanwege een dikke-ik-mentaliteit keihard geworden. Zodoende werkt het ook vormen van gekte en waanzin in de hand. Men ‘moet’ in levensdomeinen naar eigen ervaring steeds meer en raakt daarnaast in toenemende zin oriëntatieloos, ontworteld en gedecentreerd van zichzelf.

Versnelling in de binnenwereld, ten gevolge van die van de buitenwereld, houdt men praktisch gezien en normaal gesproken niet lang vol. Fundamentele rust is op belangrijke momenten geboden in een druk mensenleven. Onthoudt men zich hiervan, dan komt het eigen-lichaam in opstand. Dit blijkt vervolgens meer te omvatten

dan wat aanvankelijk een lastig te beheersen 'klomp vlees' toescheen, mogelijk als zelfs geïsoleerd beschouwd van diens omgeving. Het staat eerder in voortdurende wisselwerking met diens omgeving en vormt er een eenheid mee, zoals het een eenheid vormt met de eigen geest van de mens zelf. Men beleeft het vaak niet zo of denkt het te beleven in plaats van lijfelijkelijk het aldoordringend open bewustzijn te ervaren.

Het is niet alleen de gekte van de starre, haast verslavende denkfixatie van de neurose, die zich vervolgens in werkomgevingen, thuis en in andere levensdomeinen op de voorgrond plaatst. Daarnaast is er helaas ook sprake van een tragisch proces van 'verwerping' van delen van de eigen belevingswereld, mentale gebeurtenissen van psychose. Werkt onze maatschappij met haar toegenomen snelheid en daaruit ontstane gedragswijzen van vele mensen al deze vormen niet eerder in de hand, vraag ik me af? Toch leven we in deze haastige maatschappij samen met elkaar. We zijn genoodzaakt met bovenvermelde zaken iets te doen.

Wat kan men nu, echter, doen aan de beschreven versnelling? Wat is nu een gepaste omgangsvorm voor een dergelijke uitwendige versnelling? Ik stel met dit bundeltje filosofische gedichten zonder rijm dat we een specifieke vorm van denken behoeven: 'het trage denken'. Traagheid betekent in deze context niet uitsluiting van snelheid, maar wel *in* de versnelling van het leven van alledag een bewuste innerlijke vertraging inzetten van bevragende mildheid middels het eigen-lichaam als open bewustzijn. Niet-weten, zo stelt dit bundeltje verder, is het begin en doel van het bestaan van de mens en geen gemakkelijk leerproces, doch eerder het moeilijk te bereiken Hoogste Goed. Het vormt als zodanig de gang van de slak, die traag, maar vasthoudend, naar diens bestemming van zin glijdt.

De filosofische gedichten zijn sterk paradoxaal en abstract van karakter en gecondenseerd geschreven, zodat u als lezer wordt uitgedaagd en mild gestimuleerd om het eigen leesproces inwendig te vertragen. Lezen met volle, maar milde en vragende aandacht wordt van u gevergd. Terminologie van verschillende komaf wordt gehanteerd om u uit te dagen op zoek te gaan naar betekenissen van verschillende verbanden en concepten. Zo kunt u contemplatief uw kennis verbreden en uw wijsheid verhogen.

Mijn doelstelling bij het schrijven is geweest om na te denken over wat traag denken vermag, wat het inhoudt en wat men ermee zou kunnen. Ik zou het prachtig vinden als u zich in deze gedichten zou kunnen herkennen en/of dit bundeltje zou kunnen aanwenden voor een meer zinvolle en wijze manier van denken, waarmee mogelijk aanwezig leed bij uzelf en/of anderen vermindert. Dan is de opzet van deze verzameling gedichten geslaagd. Ik wens u als lezer een waarlijk Goed leerproces hierin toe.

Wat is nu werkelijk eigen aan het trage denken? Lees verder, contempleer op de gedichten en laat ze, al langzaam herkauwend, het verdere werk doen.

Utrecht, maart 2018

GEDICHTEN OVER
HET TRAGE DENKEN

1

Al het Goede,
'het Hoogste Goed',
komt langzaam...
 langzaam,
 maar zeker.

2

Vasthoudend en traag
van karakter
is de zachte,
milde kracht
van het genereuze
Hoogste Goed.